

ตอนที่ 1 ประวัติความคิดของนักปรัชญาจีน

บทที่ 1

ลัทธิขงจื๊อ - ขงจื๊อ

ปรัชญาจีนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

1. ยุคแรก เป็นยุคที่อยู่ระหว่างศตวรรษที่ 6-2 ก่อน ค.ศ. ในยุคดังกล่าวเป็นยุคของปรัชญาจีนที่ยิ่งใหญ่ 3 ลัทธิคือ ลัทธิขงจื๊อ (Confucianism), ลัทธิเต๋า (Taoism) และลัทธิมอจื๊อ (Moism) รวมทั้งกลุ่มลัทธิเนติธรรม (Legalists)

2. ยุคกลาง เป็นยุคแห่งการผสมผสานความคิดที่ต่างกัน รวมทั้งการเผยแพร่ของพุทธศาสนาจากอินเดียเข้าไปในประเทศจีนด้วย ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันระหว่างปรัชญาเดิมกับพุทธศาสนา

3. ยุคที่สาม เป็นยุคที่เริ่มตั้งแต่ศตวรรษที่ 11 ลักษณะเด่นของปรัชญาในยุคนี้ได้แก่ การสังเคราะห์ปรัชญาลัทธิขงจื๊อให้มีลักษณะทางอภิปรัชญามากขึ้น ลัทธิดังกล่าวเรียกว่าลัทธิขงจื๊อใหม่ (Neo-Confucianism)¹

วิชาปรัชญาจีนตามหลักสูตรของคณะมนุษยศาสตร์จะเน้นหนักถึงการศึกษาปรัชญาจีนในยุคแรก ซึ่งจะทำการศึกษาแยกเป็นลัทธิดังนี้

ลัทธิขงจื๊อ (Confucianism)

ลัทธิขงจื๊อได้ชื่อว่าเป็นลัทธิที่หล่อหลอมปรัชญาชีวิตของชาวจีนมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคมและการเมือง เพราะฉะนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นลัทธิที่เป็นสัญลักษณ์แทนชาวจีนได้ดีกว่าลัทธิอื่น ๆ

โดยทั่วไป ลัทธิขงจื๊อได้ชื่อว่าเป็นลัทธิจริยธรรมและการเมือง (Ethico - political system) มากกว่าเป็นลัทธิทางศาสนา ไม่เคยมีนักบวชของลัทธิขงจื๊อหรือองค์กรทางศาสนา เช่นวัดที่คอยตั้งกฎเกณฑ์การปฏิบัติให้แก่สมาชิก

ลัทธิขงจื๊อมีต้นกำเนิดมาจากปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของจีนคือขงจื๊อ (Confucius) ด้วยเหตุดังกล่าว การศึกษาประวัติความคิดของลัทธิขงจื๊อจึงควรเริ่มจากการศึกษาความคิดของขงจื๊อเป็นอันดับแรก

¹ดู WWang Tsit Chan, "The Story of Chinese Philosophy," **The Chinese Mind** (Honolulu : East - West Center Press, 1967), p. 31.

ขงจื๊อ (Confucius)

เราสามารถกล่าวได้ว่า ขงจื๊อเป็นปราชญ์ผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดของจีน และเป็นปราชญ์ผู้มีอิทธิพลทางความคิดมากที่สุด เหนืออื่นใดทั้งสิ้น ขงจื๊อเป็นผู้ให้กำเนิดลักษณะเด่นของปรัชญาจีน คือ มานุษยภาพนิยม (Humanism) ซึ่งหมายถึงการให้ความสำคัญแก่บุคคลและสังคมมากกว่าพระเจ้าหรืออำนาจนอกเหนือธรรมชาติอื่น ๆ

ประวัติขงจื๊อ

D. Howard Smith ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับประวัติของขงจื๊อไว้ว่าถ้าพยายามจะให้ความสำคัญต่อประวัติของขงจื๊อจริง ๆ แล้ว จะเป็นความล้มเหลวของผู้เขียนประวัติขงจื๊อ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่สามารถรู้จริง ๆ เกี่ยวกับขงจื๊อนั้นมีน้อยมาก เนื่องจากว่าต้องศึกษาจากข้อเขียนของศิษย์ของขงจื๊อที่เขียนไว้ เช่น ข้อเขียนของเม่งจื๊อ (Mencius) ขงจื๊อ (Hsun-Tzu) เป็นต้น หรือจากข้อเขียนที่เขียนขึ้นภายหลังที่ขงจื๊อได้สิ้นชีวิต เช่นบันทึกทางประวัติศาสตร์ (The Historical Records) ของ Ssu-ma Ch'ien ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยพระเจ้าฮั่น วูตี้ (Han Wu-Ti) (140-87 ก่อน ค.ศ.) ซึ่งเป็นเวลา 400 ปี หลังสมัยที่ขงจื๊อมีชีวิตอยู่² Ssu-ma Ch'ien แม้จะได้ชื่อว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ แต่ในการบันทึกประวัติของขงจื๊อ ก็ยังคงความเชื่อถือเกี่ยวกับขงจื๊อของคนร่วมสมัยของเขา ทั้งนี้ เนื่องจากว่าในสมัยราชวงศ์ฮั่น (The Han Dynasty) ลัทธิขงจื๊อได้ชัยชนะเหนือลัทธิอื่น ๆ จนได้ชื่อว่าเป็นลัทธิประจำชาติ ตัวขงจื๊อเองก็ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ ประวัติของขงจื๊อก็ย่อมถูกบิดเบือนไปด้วย นักประวัติศาสตร์ในภายหลัง ก็เขียนประวัติของขงจื๊อตามบันทึกของ Ssu-ma Ch'ien อย่างไรก็ตาม การศึกษาประวัติของขงจื๊อบางส่วน จะทำให้สามารถศึกษาความคิดของขงจื๊อได้ดียิ่งขึ้น

เชื่อกันว่าขงจื๊อเกิดเมื่อปี 551 ก่อน ค.ศ. ในรัฐหลู่ (Lu) บิดาของขงจื๊อเสียชีวิตตั้งแต่ขงจื๊อยังเด็กมาก ขงจื๊อได้รับการเลี้ยงดูจากมารดาผู้ยากจน ชีวิตที่ยากจนจึงเป็นประสบการณ์ของขงจื๊อ

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่อายุ 15-30 ปี เป็นช่วงของการศึกษาของขงจื๊อ ซึ่งหมายถึงการศึกษาเพื่อหาแนวทางความคิดที่จะแก้ไขสังคมของเขา ทั้งนี้ เพราะตลอดชีวิตของขงจื๊อนั้นอยู่ในช่วงสมัยที่เรียกว่า “ชุนชิว” (Ch'un Ch'iu) ซึ่งเป็นช่วงสมัย 720-489 ก่อน ค.ศ. ในยุคดังกล่าว เป็นยุคที่กษัตริย์ราชวงศ์โจวอ่อนแอ และไร้ความสำคัญลงเป็นลำดับ อำนาจอันแท้จริงตกอยู่ในมือของผู้นำรัฐใหญ่ ๆ สงครามเพื่อชิงอำนาจระหว่างรัฐมีอยู่ตลอดเวลา รัฐ

²ดู D. Howard Smith, *Confucius* (Frogmore, Paladin, 1974) p. 13.

เล็ก ๆ ถูกกลืนไว้ในอำนาจของรัฐใหญ่ เสมอมา ภายในรัฐเดียวกันก็มีการแย่งชิงอำนาจกันเอง ด้วยในรัฐผู้บ้านเกิดของขงจื๊อเองก็มีเหตุการณ์เช่นนั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีการพยายามที่จะขจัดสงครามระหว่างรัฐ แต่ทว่าข้อตกลงยุติสงครามเป็นไปในระยะเวลาสั้น ๆ ข้อยุติสงครามจึงมักถูกละเมิดอยู่เสมอ ขงจื๊อเป็นบุคคลที่สนใจต่อการเมืองของรัฐของตน และได้รับอิทธิพลจากความเป็นไปของเหตุการณ์เหล่านั้น เพื่อตอบสนองความมุ่งมั่นในการหาทางแก้ไขสังคม การศึกษาของขงจื๊อในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงมุ่งศึกษาอดีตที่ปรากฏในบทกวี ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ประเพณี และพิธีกรรม ทั้งนี้ D. Howard Smith ได้กล่าววิจารณ์ไว้ว่า “มันเป็นการขาดประนีประนอมอย่างประหลาดของขงจื๊อที่ศึกษาอย่างอดทน และสะสมความฉลาดของอดีตที่ถูกส่งผ่านบทกวี ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ประเพณี และพิธีกรรม จากความฉลาดเหล่านี้ ขงจื๊อได้ค้นหาและพบหลักการพื้นฐานง่าย ๆ ที่จะจัดระบบชีวิตในทุกระดับ การเมือง สังคม ภายในครอบครัว และปัจเจกบุคคล”³ นอกจากนี้ ขงจื๊อเองก็มีความมุ่งมั่นใฝ่สูงที่จะได้ตำแหน่งทางราชการ เพราะฉะนั้น การศึกษาของขงจื๊อจึงเป็นการเตรียมตัวเองเพื่อรับใช้รัฐบาลของเขาเอง และยิ่งขงจื๊อมีอายุมากขึ้นเท่าไร เขาก็ยิ่งมีความมั่นใจว่า รัฐบาลที่ดีคือรัฐบาลที่บริหารตามหลักการที่เขาศึกษาและค้นพบแต่ทว่าขงจื๊อเองกลับมิเคยรับราชการในตำแหน่งสูง และมีอำนาจจริง ๆ จัง ๆ เลย ทั้งนี้ เพราะตำแหน่งดังกล่าวได้สงวนไว้สำหรับสุภาพบุรุษและขุนนางโดยสายเลือดทั้งสิ้น

ขงจื๊อได้เดินทางออกจากรัฐผู้และเดินทางไปยังรัฐต่าง ๆ เช่นรัฐชู่ (Ch'u) เป็นต้น ชีวิตการเป็นครูของขงจื๊อก็เริ่มในช่วงระยะเวลาตอนนั้น กล่าวคือ หลังจากกลับเข้ามารัฐผู้อีกครั้งหนึ่ง เขาก็เริ่มสั่งสอนศิษย์ ทั้งนี้ ศิษย์ของขงจื๊อส่วนใหญ่มาจากตระกูลขุนนาง โดยหวังที่จะมาฝึกฝนเพื่อรับราชการ อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาในแง่จุดมุ่งหมายของการเป็นครู ขงจื๊อมิได้มีความมุ่งหมายเพียงการฝึกศิษย์ให้รับราชการเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายของขงจื๊ออยู่ที่มุ่งจะฝึกศิษย์เหล่านี้ให้เป็นสุภาพบุรุษที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม เพื่อจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่มีคุณธรรม อันเป็นบ่อเกิดของรัฐบาลที่ดี ระบบการศึกษาของขงจื๊อจึงเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางการเมืองของขงจื๊อเอง เนื่องจากจุดมุ่งหมายดังกล่าว การรับศิษย์จึงมิได้จำกัดวงแคบแค่บุตรขุนนางเท่านั้น แม้คนจนที่สุดก็สามารถเป็นศิษย์ของขงจื๊อได้ นอกจากนี้ ศิษย์ที่ได้รับการอบรมทั้งความรู้และคุณธรรมได้ชื่อว่า “สุภาพบุรุษ” (Gentlemen) ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติ ดังนั้น

³D. Howard Smith, *Ibid.*, p. 15 "It was the peculiar genius of Confucius to study with patience and zeal the accumulated wisdom of the past as it had been handed down in poetry, history and customary law and rituals From this wisdom he sought out and found the simple yet fundamental principles on which to organize life on levels, political, social, within the family and for the individual."

“สุภาพบุรุษ” ของขงจื้อจึงมิได้หมายถึงชายหนุ่มเชื้อสายขุนนางเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลที่ ได้รับการฝึกอบรมตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรมแล้ว

ในไม่ช้าชื่อเสียงของขงจื้อก็เพิ่มมากขึ้น และมีอิทธิพลต่อรัฐบาลแห่งรัฐผู้มากขึ้น แต่มิใช่ว่าขงจื้อได้รับตำแหน่งทางราชการสูง แต่เป็นเพราะตำแหน่งต่าง ๆ ของบรรดาศิษย์ ของขงจื้อเอง ส่วนขงจื้อนั้นแม้จะมีความปรารถนาที่จะได้ตำแหน่งที่ปรึกษาในกิจการที่สำคัญ จากรัฐผู้ ขงจื้อกลับถูกมองข้ามอยู่ตลอดเวลา ในที่สุด ขงจื้อเดินทางออกจากรัฐผู้อีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้มีความมั่นใจว่า ความคิดเกี่ยวกับการบริหารของตนนั้น ถ้าได้การยอมรับแล้วย่อมสามารถ ทำให้เงินทั้งหมดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้ผู้นำสูงสุดเพียงคนเดียว และผนวกกับความ คิดที่ว่า เป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องเดินทางเผยแพร่ความคิดดังกล่าวออกไป ก่อนที่จะถึง วาระสุดท้ายแห่งชีวิต

อย่างไรก็ตาม ช่วงสุดท้ายของชีวิต ขงจื้อก็มีแต่ความผิดหวังเช่นเคย ทั้งนี้ เพราะ ไม่มีผู้ปกครองคนใดที่พยายามจะนำความคิดของขงจื้อไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ขงจื้อกลับเข้ารับ รัฐผู้อีกครั้งหนึ่งด้วยความสิ้นหวังจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

อุปนิสัยที่ดีของขงจื้อตามประวัติที่กล่าวไว้ ก็เป็นผู้ที่รักการเรียนและต้องการ ปลูกฝังอุปนิสัยรักการศึกษาให้แก่บุคคลอื่นด้วย นอกจากนี้ ขงจื้อยังรักดนตรี และใช้เวลาใน การศึกษาดนตรีอย่างมากมาย รวมทั้งชื่นชมต่อท่วงทำและมารยาททั้งงดงามของบุคคล และ เหนืออื่นใด ขงจื้อมีความเห็นใจอย่างลึกลับต่อคนยากจน

ปรัชญาขงจื้อ

จากการศึกษาจุดมุ่งหมายของขงจื้อในการตั้งสำนักการศึกษา จะเห็นว่าขงจื้อต้อง การสอนศิษย์ให้เป็น “สุภาพบุรุษ” ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและความรู้ ทั่วทุกด้าน กล่าว ถ้าจะศึกษาขงจื้อในแง่ของการเป็นนักปรัชญา เราจะพบว่า ลักษณะเด่นของ ขงจื้อคือนักปรัชญาที่เน้นทางด้านจริยธรรมมากกว่าสิ่งใด ดังที่ D. Howard Smith กล่าว วิเคราะห์ไว้ว่า “ความคิดทางจริยศาสตร์ เป็นหัวใจของความคิดของขงจื้อ เขาเป็นนักจริยศาสตร์ คนแรกและชั้นแนวหน้า เขาสอนว่าจุดมุ่งหมายของบุคคลคือการพัฒนาบุคลิกภาพแห่งตน จนถึงอุดมคติของมนุษย์สมบูรณ์ สุภาพบุรุษที่แท้จริง นักปราชญ์”⁴

สำหรับคำสอนที่เกี่ยวกับสังคมนั้น ขงจื้อมีความเห็นว่า จุดหมายของสังคมคือ ความกลมกลืน และความ เป็นระเบียบที่เกิดจากการปกครองของปราชญ์ผู้สมบูรณ์ เนื่องจาก

⁴D. Howard Smith, *Ibid.*, p. 62 “Ethical concepts lie at the heart of Confucius’s thinking. He was first and foremost a moral philosopher. He taught that the goal for the individual is the development of personality until the ideal of a perfect man, a true gentleman, a sage, is reached.”

มีการพัฒนาคุณธรรมในตนเองแล้วนั่นเอง

ก่อนที่จะศึกษาถึงคุณธรรมที่ขงจื้อปรารถนาจะให้ทุกคนพัฒนาให้มีขึ้นในตนเองนั้น เราต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เนื่องจากขงจื้อมีชีวิตในช่วงสมัยราชวงศ์โจวของจีน และได้ทำการศึกษามรดกของอดีตอย่างมากมาย เพราะฉะนั้น ความคิดที่เกี่ยวกับคุณธรรมของขงจื้อจึงงอกเงยมาจากอดีตนั่นเอง อดีตที่มีอิทธิพลต่อความคิดของขงจื้อมากที่สุดก็คือ ความเจริญของราชวงศ์โจวตอนต้น ทั้งนี้ สิ่งที่ราชวงศ์โจวตอนต้นมีอิทธิพลต่อความคิดของขงจื้อมีอยู่ 4 อย่าง คือ

1. ศาสนา

ในสมัยราชวงศ์โจวตอนต้น ชาวจีนได้ให้ความสำคัญนับถือต่อเทพสูงสุดคือเทียน (Tien) เทียนนั้นแต่เดิมเป็นความเชื่อของชนชั้นสูงในสมัยราชวงศ์ซาง (Shang) โดยมีความเชื่อว่า เทียนเป็นบรรพบุรุษของเผ่าพันธุ์ของราชวงศ์ซาง เทียนจึงได้รับการขนานนามในสมัยราชวงศ์ซาง ว่า ซางตี้ (Shang Ti) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้อยแถลงว่ากษัตริย์แห่งราชวงศ์ซางสืบเชื้อสายโดยตรงจากเทียน ด้วยเหตุดังกล่าว จึงมีความเชื่อกันในสมัยนั้นว่า เทียนเป็นผู้ปกครองดินแดนซางและปกครองประชาชน ดังนั้น กษัตริย์ต้องคอยค้นหาเจตจำนงของเทียนในการปกครองประชาชน เมื่อราชวงศ์โจวได้โค่นล้มราชวงศ์ซางลงกษัตริย์ของราชวงศ์โจวได้อ้างเหตุผลในการโค่นล้มดังกล่าวว่า เทียนเห็นว่าประชาชนได้รับความขมขื่นและความยากลำบากจากกษัตริย์ราชวงศ์ซาง กษัตริย์ราชวงศ์โจวจึงได้รับคำสั่งจากเทียนให้โค่นล้มอำนาจกษัตริย์ราชวงศ์ซาง เพื่อรักษาสันติสุขและความเจริญของประชาชนไว้ ทั้งนี้ อำนาจของเทียน ความรักของเทียนที่มีต่อประชาชน และคุณธรรมของเทียน ได้รับการจารึกในบทกวี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ขงจื้อและศิษย์ก็ได้ศึกษาเอกสารเหล่านี้ จึงมีความเชื่อว่า เทียนเป็นเทพที่ให้ความเอาใจใส่ต่อมนุษย์และสวัสดิภาพของมนุษย์เป็นอย่างมาก ดังนั้น ตามความเห็นของขงจื้อ ลักษณะพิเศษของ “สุภาพบุรุษ” จึงได้แก่ความเข้าใจใน “โองการแห่งสวรรค์” (Decree of Heaven) เหมือนกับที่ผู้ปกครองโจวในสมัยตอนต้นได้เข้าใจมาแล้วนั่นเอง

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีสิ่งหนึ่งที่เป็นหัวใจของคำสอนของขงจื้อคือ คำสอนเรื่อง “วิถี” (Tao หรือ The Way) ซึ่งขงจื้อเองมิเคยให้คำจำกัดความไว้ แต่ผู้ศึกษาปรัชญาขงจื้อสามารถเข้าใจได้ว่าหมายถึงทิศทางหรือแนวทางที่มนุษย์ควรเดิน เพราะเป็นทิศทางที่กำหนดโดยสวรรค์ วิถีดังกล่าวจึงเป็น “วิถีแห่งสวรรค์” (The Way of Heaven) ซึ่งเป็นวิถีที่ปราชญ์ในอดีตเคยเดินมาแล้ว และใช้ได้ผลในการปกครอง อันได้แก่ความสำเร็จในด้านการปกครองของราชวงศ์โจวตอนต้น

2. สังคม

สังคมอันรุ่งเรืองของราชวงศ์โจวตอนต้นเป็นสังคมแบบเจ้าครองนคร (feudalistic) กล่าวคือ มีการแบ่งแยกการปกครองเป็นแคว้นหรือรัฐ โดยมีพระจักรพรรดิเป็นศูนย์กลางภายในแต่ละรัฐเปรียบเสมือนครอบครัวใหญ่ครอบครัวหนึ่ง ครอบครัวเช่นนี้สามารถรักษาความสงบไว้ได้ ต้องอาศัยคุณธรรมสำคัญคือ ความรักระหว่างบิดามารดาที่มีต่อบุตรธิดา ความรักระหว่างพี่น้อง และความเมตตาที่เจ้าครองนครพึงมีต่อคนอื่น ๆ เจ้าครองนครนั้นต้องมีความจงรักภักดีต่อพระจักรพรรดิที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ เช่นเจ้าครองนครมีหน้าที่ต้องส่งเครื่องบรรณาการไปถวาย เสด็จทหารไปช่วยรบเป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าความสงบของสังคมแบบเจ้าครองนครต้องอาศัยคุณธรรมของกษัตริย์ เจ้าครองนคร และประชาชน เช่น คุณธรรมของความรัก คุณธรรม ความเมตตา และคุณธรรมของความจงรักภักดีเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ล่วงมาถึงช่วงสมัยที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ สภาพของความสงบดังกล่าวได้หมดไปแล้ว เหลือแต่สภาพที่พระจักรพรรดิไร้ความหมาย ภายในครอบครัวมีแต่การทะเลาะภายในแต่ละรัฐมีแต่การแย่งชิงอำนาจกัน ซึ่งหมายถึงผู้น้อยไม่มีความจงรักภักดีให้เจ้านายด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ขงจื้อมีความเห็นว่า สายสัมพันธ์ภายในครอบครัวและภายในสังคมต้องโยงโย่ไว้ด้วยคุณธรรม เช่นคุณธรรมแห่งความรัก และสันติสุขจะเกิดขึ้นได้อีกครั้งหนึ่ง

3. การเกษตรกรรม

สมัยราชวงศ์โจวตอนต้นเป็นสมัยของการบุกเบิก เพราะมีการตั้งรกรากยังดินแดนใหม่ ซึ่งทำการหักล้างถางป่า การชลประทานเพื่อการเกษตร ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นช่วงสมัยที่เน้นถึงมิตรภาพและความช่วยเหลือร่วมมือซึ่งกันและกันรวมทั้งการเชื่อฟังผู้นำ เพราะฉะนั้น สังคมส่วนรวมจึงเป็นเรื่องสำคัญกว่าการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือเป็นสังคมที่ต้องการคุณธรรมสำคัญแห่งการอยู่ร่วมกันคือ ความซื่อสัตย์ (Loyalty), ความเห็นอกเห็นใจ (reciprocity) ความรัก (love) และความยุติธรรม (Justice)

อย่างไรก็ตาม ในสมัยขงจื้อ คุณธรรมดังกล่าวหายไปหมด เหลือไว้แต่การแข่งขันชิงดีชิงเด่น ความอิจฉาริษยา และความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ขงจื้อจึงมีความเห็นว่า นอกเสียจากการกลับไปใช้คุณธรรมในอดีตที่รุ่งเรือง สังคมจีนจึงจะสงบได้ดังเดิม

4. กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ

สันติสุขและความกลมกลืนของสังคม ต้องได้รับการสนับสนุนจากความสามารถที่จะควบคุมความประพฤติและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในสังคมได้ ชาวจีนได้พัฒนา กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติและความสัมพันธ์ดังกล่าวขึ้นเรียกว่าลี้ (Li) ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติและ

เป็นพิธีกรรมที่กำหนดไว้อย่างสมควรในแต่ละโอกาส ขงจื้อเห็นความสำคัญของ “ลิ” ดังกล่าว จึงทำการศึกษาถึงสิ่งเหล่านี้อย่างมาก ด้วยเห็นว่าจะจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นระเบียบขึ้นในสังคมได้

ทั้ง 4 หัวข้อที่กล่าวมาแล้วคือสิ่งที่ขงจื้อเรียนรู้จากอดีต และมีความเชื่อมั่นว่าถ้าสามารถนำกลับมาได้อย่างจริงจังแล้ว ย่อมสามารถทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้อีกครั้งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นพื้นฐานปรัชญาศีลธรรมของขงจื้อ จากการที่ขงจื้อแสดงความชื่นชอบต่ออดีตนั่นเอง ขงจื้อจึงถูกวิจารณ์ในแง่ที่ว่า เป็นผู้พยายามรักษาสิ่งเก่า ๆ ทั้ง ๆ ที่น่าจะตระหนักดีว่า เหตุการณ์ความยุ่งเหยิงในช่วงสมัยของเขาเกิดจากว่าระบอบการปกครองนั้นใช้ไม่ได้ผลแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการนำคุณธรรมของสมัยโจวตอนต้นมาใช้หรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตาม D. Howard Smith มีความเห็นว่า ถึงอย่างไรขงจื้อก็สมควรได้รับการยกย่องในแง่ที่ว่า ขงจื้อก่อให้เกิดการปฏิบัติทางความคิดในแง่ที่ว่า สุภาพบุรุษที่แท้จริงมีได้อยู่ที่สายเลือดหากอยู่ที่คุณธรรมและการศึกษา การปฏิบัติทางความคิดดังกล่าวของขงจื้อก่อให้เกิดระบบของการฝึกฝนบุคลิกภาพและการศึกษา รวมทั้งการเลือกคนผู้นำ (elite) เข้ารับราชการในเวลาต่อมา

คุณธรรมสำคัญตามทรรศนะของขงจื้อ

1. เย็น (jen)

คุณธรรมที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นสุภาพบุรุษที่แท้จริงนั้น ขงจื้อมีความเห็นว่าเย็นเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด และเย็นก็จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของปรัชญาของขงจื้อ

เย็นมีคำแปลหลายอย่าง อาทิเช่น ความรัก ความเมตตา แต่ไม่ว่าจะเป็นคำแปลในแง่ใดก็ตาม คุณสมบัติของเย็นก็คือ เย็นคือคุณธรรมทางสังคม กิจกรรมทางสังคมเป็นธรรมชาติไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์ เช่นกิจกรรมระหว่างมารดากับลูกน้อยเป็นต้น ทารกต้องการอาหารจากน้ำนมของมารดา มารดาในฐานะเป็นหน่วยผลิตอาหารของทารก สามารถปลดปล่อยน้ำนมโดยการให้ทารกดื่ม ดังนั้น สำหรับขงจื้อแล้ว การร่วมมือกันเป็นเรื่องธรรมชาติ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยมิมีการถูกบังคับ ถ้ากิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ดำเนินไปในลักษณะที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยธรรมชาติ นั้นย่อมแสดงว่า เย็นเป็นสิ่งที่แฝงในวิถีชีวิตดังกล่าว⁵ เย็นจึงหมายถึงความรัก และความเต็มอกเต็มใจที่จะปฏิบัติต่อกันอย่างเห็นอกเห็นใจ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ วิถีแห่งเย็นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับทารกเท่านั้น ขงจื้อกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5 แบบดังนี้

⁵ ดู Archie J. Bahm, *The Heart of Confucius* (Southern Illinois, University Press, 1977), p. 29.

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
3. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง
4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน
5. ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรกับมิตร

ในระบบครอบครัวจีน บิดามีหน้าที่รับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของครอบครัว บุตรชายคนโตย่อมได้รับความสนใจจากบิดาเป็นพิเศษ เพราะบุตรชายคนโตจะกลายเป็นผู้รับผิดชอบต่อครอบครัวแทนบิดาต่อไป การเคารพต่อกันและกันระหว่างบิดากับบุตรชาย จึงเป็นจุดสำคัญของครอบครัว ความปรารถนาดีที่บิดามีต่อบุตรชาย ปรารถนาสิ่งตอบแทนจากบุตรคือ บุตรต้องมีความปรารถนาดีต่อบิดา และปลูกฝังความปรารถนาดีให้บุตรชายของตนเองในกาลต่อไปข้างหน้า สามีพึงมีความปรารถนาดีต่อภรรยาโดยปฏิบัติต่อภรรยาในลักษณะที่เอาใจของภรรยามาให้ใจตนเอง กล่าวคือ ถ้าตนเองอยู่ในฐานะภรรยาต้องการให้สามีปฏิบัติอย่างไร ก็ปฏิบัติต่อภรรยาในลักษณะเดียวกัน ภรรยาเองก็พึงปฏิบัติต่อสามีเช่นเดียวกับที่ตนมีความปรารถนาจะถูกปฏิบัติ ถ้าตนเองเป็นสามี ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ผู้ปกครองกับประชาชน และมิตรกับมิตร ก็เป็นไปตามวิถีแห่งเหี่ยนคือ มีความปรารถนาดีต่อกันและกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งความปรารถนาดีต่อกันและกัน การเอาใจเขามาใส่ใจเราแท้จริงเป็นเรื่องธรรมชาติเหมือนความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับทารก

อนึ่ง ความปรารถนาดีต่อกันอื่น ต้องแฝงความจริงใจ (Sincerity) ไว้ด้วย ความปรารถนาดีอย่างเสแสร้ง ย่อมได้ผลตอบแทนอย่างก็ความปรารถนาดีอย่างเสแสร้งจากคนอื่นด้วย ลงทุนด้วยความหลอกลวง ก็ย่อมได้รับความหลอกลวงเป็นการตอบแทน ด้วยเหตุดังกล่าว คุณธรรมเหี่ยน นอกจากแฝงคุณธรรมคือการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราแล้ว ยังแฝงคุณธรรมความจริงใจไว้ด้วย

วิธีที่จะพัฒนาคุณธรรมเหี่ยนให้มั่นในตน ก็คือการฝึกทำความดีอย่างสม่ำเสมอ วิธีฝึกก็คือรู้จักรักคนอื่น การรักคนอื่นย่อมหมายถึง การอุทิศตนเองเพื่อผลประโยชน์ของคนอื่น และเป็นการกระทำต่อคนอื่นอย่างที่ตนเองปรารถนาจะได้รับจากคนอื่นเป็นการตอบแทน รวมทั้งมีความประพฤติในสิ่งที่ถูกที่ควร และมารยาทงดงาม ด้วยเหตุดังกล่าว จึงอาจกล่าวได้ว่า ตามคำสอนของขงจื้อนั้น “เหี่ยน” คือคุณธรรมที่สำคัญที่สุด แต่การจะได้คุณธรรม “เหี่ยน” มาต้องผ่านการฝึกการทำดี หรือฝึกคุณธรรมในแง่อื่น “เหี่ยน” จึงเป็นผลรวมของคุณธรรมอื่น ๆ ตามทรรศนะของขงจื้อนั่นเอง เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าถึงแม้ “เหี่ยน” จะเป็นคุณธรรมที่มนุษย์ทุกคนมี กล่าวคือ ทุกคนมีความรักและความปรารถนาดีต่อกันโดยธรรมชาติ แต่ก็เป็น

เพียงเมล็ดพืชที่แผ่เร็นรวันที่จะเติบโต ขงจื้อเห็นว่าเป็นหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่จะพัฒนาคุณธรรมที่แผ่เร็นให้เติบโต การเติบโตของ “เย็น” เป็นสิ่งอิสระ เพราะคุณธรรมนั้นเติบโตจากตัวของบุคคลเอง โดยมีถูกบังคับจากภายนอก หรืออาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน สิทธิพื้นฐานดังกล่าว คือ สิทธิที่จะเป็นคนมีคุณธรรมได้เหมือนกัน

D. Howard Smith จึงกล่าววิจารณ์ขงจื้อไว้ว่า “ขงจื้อรู้ว่าคุณธรรมมิใช่เป็นสิ่งที่เจริญงอกงามออกมาจากความว่างเปล่า แต่ต้องได้มาโดยผ่านการฝึกฝนความรัก ในวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน”⁶ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ปราชญ์จีนเน้นการปฏิบัติคุณธรรม มิใช่เน้นทฤษฎีจริยศาสตร์ ขงจื้อจึงมิได้สอนจริยธรรมในแง่ทฤษฎีจริยศาสตร์อย่างนักปรัชญาตะวันตกกระทำ แต่สอนจริยศาสตร์ในแง่ของการลงมือปฏิบัติในชีวิตจริง ๆ เลยกี่เดียว

2. อ (ii)

อ หมายถึงความถูกต้อง หรือความชอบธรรม (Righteousness) หรือความเหมาะสม หรือวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามความคิดเห็นของขงจื้อนั้น ขงจื้อมีความเห็นว่า มนุษย์แต่ละคนย่อมมีความสามารถในการแบ่งแยกระหว่างความถูกต้องและความผิดในแต่ละขณะของชีวิต ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื้อจึงมิได้กล่าวถึงกฎเกณฑ์ของความถูกต้องที่ถาวร ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่เหมาะสมสำหรับโอกาสหนึ่ง อาจจะไม่เหมาะสมในอีกโอกาสหนึ่งก็ได้ อย่างไรก็ตาม วิธีแห่งความชอบธรรมดังกล่าวสามารถศึกษาได้จากอดีต เพราะฉะนั้น เมื่อขงจื้อเอ่ยถึง “การเรียนรู้” (Learning) เขาย่อมหมายถึงการเรียนรู้ความถูกต้อง ที่เคยปฏิบัติกันมาแล้วในอดีต

ขงจื้อมีความเห็นว่า “สุภาพบุรุษ” ย่อมยกย่องความชอบธรรมไว้เหนือสิ่งอื่นทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะข้าราชการในสมัยของขงจื้อนั้นส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาความร่ำรวยและตำแหน่งหน้าที่การงาน ข้าราชการเหล่านั้นไม่คำนึงถึงความชอบธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น พวกเขาพร้อมที่จะใช้วิถีทางทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ ขงจื้อจึงปรารถนาที่จะเตือนให้ทุกคนตระหนักก่อนที่จะได้สิ่งใดมาว่าสิ่งนั้นชอบธรรมหรือถูกต้องหรือไม่ ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื้อมิได้รังเกียจตำแหน่งหน้าที่การงานหรือเงินตรา แต่สิ่งที่ขงจื้อรังเกียจคือ ความไม่ชอบธรรมหรือความไม่ถูกต้องของวิถีทางที่ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้

3. ความรักพ่อแม่ (filial piety) และความรักพี่รักน้อง (Brotherly love)

ครอบครัวจีนนั้นหัวหน้าครอบครัวมีความสำคัญที่สุด สามารถออกคำสั่งสมาชิกใน

⁶ D. Howard Smith, *Ibid.*, p. 70-71 “Confucius knew full well that virtue does not grow in a vacuum, but only by benevolent conduct in the practical affairs of every day life”

ครอบครัวรวมทั้งสามารถตัดสินข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวของตนได้ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วสมาชิกของครอบครัวรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกได้รับสิทธิ และหน้าที่อย่างยุติธรรมพอสมควร

ตามความเห็นของขงจื้อนั้น ครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่สามารถเอื้ออำนวยโอกาสให้คนสามารถฝึกคุณธรรม “เย็น” คือความรักได้เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากการรู้จักบิดามารดา ซึ่งเป็นความรักที่ธรรมชาติที่สุด และรักพี่น้องร่วมครอบครัวเดียวกัน เมื่อบุคคลสามารถมีความรักดังกล่าวได้แล้ว ผู้นั้นย่อมสามารถรักเพื่อนมนุษย์คนอื่นได้ในลำดับต่อมา ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื้อจึงมีความเห็นว่า คุณธรรมแห่งความรักพ่อแม่ และความรักพี่น้องนั้น มีความสำคัญที่จะโยงไปสู่รัฐบาลที่ดีได้ ทั้งนี้ เพราะผู้มีคุณธรรมความรักดังกล่าว ย่อมสามารถนำความรักดังกล่าวมาใช้ในการปกครองประชาชนโดยการแผ่ความรักไปยังประชาชนโดยทั่วไป แม้แต่เป็นเพียงประชาชนธรรมดาแต่มีคุณธรรมความรัก ก็ย่อมทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้แล้ว เสมือนกับการรับใช้รัฐโดยทางอ้อม

4. ความรักต่อบุคคลอื่น

คุณธรรมความรักที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการรู้จักรักคนอื่น ซึ่งเป็นส่วนของความรักที่ขยายออกมาจากความรักบิดามารดาและความรักพี่น้อง เพราะฉะนั้น ในขณะที่มีความรักบิดามารดาและความรักพี่น้องเป็นคุณธรรมสำคัญในครอบครัว ความรักต่อบุคคลอื่นเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับสังคม

ความรักต่อบุคคลอื่น สามารถแสดงออกใน 2 ลักษณะ คือความซื่อสัตย์ (Loyalty หรือ Chung) และการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Consideration หรือ Shu)

ความซื่อสัตย์ หมายถึงความพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อผลประโยชน์ของบุคคลอื่น มันเป็นความผิดพลาด ถ้าจะตีความซื่อสัตย์ตามนัยแห่งความหมายของขงจื้อว่า หมายถึงความซื่อสัตย์หรือความจงรักภักดีต่อขุนนางหรือผู้ปกครอง ความซื่อสัตย์ดังกล่าว หมายถึงความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนที่ต้องกระทำตามคุณธรรม “เย็น” หรือคุณธรรมแห่งมานุษยภาพนิยม และคุณธรรมเย็นดังกล่าวคือ แต่ละบุคคลพึงมีหน้าที่ในการช่วยเหลือคนอื่นเพราะฉะนั้นความซื่อสัตย์ของขงจื้อจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะความซื่อสัตย์ต่อกษัตริย์หรือเจ้านายเท่านั้น แต่หมายถึงการช่วยเหลือที่บุคคลพึงมีต่อเพื่อนมนุษย์คนอื่น คนอื่นอาจหมายรวมถึงกษัตริย์ แต่มิใช่จำกัดอยู่แค่งกษัตริย์

การเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายถึงความพร้อมที่จะนำตัวไปแทนที่คนอื่นและพิจารณาว่า ถ้าหากตนเองต้องตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นจะมีความปรารถนาในสิ่งใด ผลของการพิจารณาดังกล่าว ย่อมทำให้สามารถปฏิบัติต่อกันอย่างเห็นอกเห็นใจมากยิ่งขึ้น

5. มารยาทและพิธีกรรม (Li)

ขงจื้อมีความเห็นว่า บุคคลที่สมบูรณ์ต้องมีมารยาททั้งดงามเป็นองค์ประกอบด้วย ดังนั้น การศึกษาคุณเกณฑ์ของการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในโอกาสต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสังคมแห่งสุภาพชน ลี (li) จึงเป็นเรื่องของกิริยามารยาทภายนอกที่สุภาพบุรุษควรมี ลีเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับเอ็น กล่าวคือ ในเมื่อมนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เพราะมีเมล็ดแห่งคุณธรรมคือเอ็นแฝงเร้นอยู่ทุกคน ซึ่งทำให้บุคคลสามารถกลายเป็นสุภาพบุรุษผู้มีคุณธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลพึงกระทำต่อบุคคลอื่นอย่างเคารพความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกับตนเอง ด้วยการปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสมและเคารพซึ่งกันและกัน เมื่อมีความเคารพดังกล่าว มนุษย์ก็ย่อมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และปราศจากซึ่งความขัดแย้งใด ๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ขงจื้อยังเน้นความสำคัญของกิริยาภายนอก ในฐานะที่สามารถแสดงความคิดหรือความตั้งใจที่ซุกซ่อนอยู่ภายในได้ เพราะฉะนั้น วิธีที่ดีที่สุดที่จะแสดงความปรารถนาดีของตนต่อคนอื่น คือการแสดงออกด้วยกิริยามารยาทภายนอกทั้งดงาม เพื่อมิให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความเข้าใจผิดในความปรารถนาดีของตน อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ว่า เมื่อมารยาทและพิธีกรรมถูกกำหนด ก็ย่อมเป็นโอกาสให้พวกค้อฉลนนำไปใช้ประโยชน์โดยการหลอกลวงผู้อื่น ให้คิดว่าตนเองมีความปรารถนาดีต่อเขา อีกประการหนึ่ง อาจเป็นเรื่องอันตรายอยู่เหมือนกันถ้าจะมัวบังคับให้เด็ก ๆ รู้จักแสดงกิริยามารยาทภายนอกที่ถูกต้องก่อนที่จะสอนให้พวกเขาเข้าใจถึงคุณธรรมภายใน ย่อมทำให้เกิดการเสแสร้งมากกว่าจะเป็นธรรมชาติ ดังนั้น การเรียนรู้ถึงกิริยามารยาทภายนอกที่เหมาะสม โดยไม่เรียนรู้จากภายในว่าทำไมถึงเหมาะสม ย่อมเป็นการเรียนรู้ที่ผิดพลาด ขงจื้อจึงไม่สนับสนุนให้เรียนรู้แต่รูปแบบ ขงจื้อจึงให้ความสำคัญต่อคุณธรรมภายใน มิใช่จำกัดความสนใจเพียงกิริยามารยาทภายนอก ขงจื้อกล่าวว่า “ลักษณะปรากฏภายนอกของคน ๆ หนึ่ง ไม่ใช่อะไรมากไปกว่าเป็นการแสดงออกของธรรมชาติภายในที่มองไม่เห็น และการแสดงให้ปรากฏทางภายนอก ย่อมเปิดเผยถึงสิ่งที่อยู่ภายในเท่านั้น ดังนั้น ผู้ฉลาดพึงสนใจในตัวของตัวเอง”⁷

วิถีแห่งสวรรค์หรือวิถีแห่งมนุษย์ที่ขงจื้อให้ความสำคัญแก่นั่นก็คือ วิถีแห่งคุณธรรมสำคัญที่ขงจื้อเน้นนั่นเอง ได้แก่ ความรัก ความชอบธรรม ความเหมาะสม และความฉลาด เป็นวิถีที่มนุษย์ที่สมบูรณ์พึงแสวงหา สวรรค์มิได้มีแต่วิถีให้มนุษย์เท่านั้น แต่สวรรค์ได้ประ-

⁷ Archie J. Bahm, *Ibid.*, p. 69 “One’s external appearance is nothing more than an expression of his invisible interior, and one’s outward manifestation reveals only what is inside. Therefore, the wise man is concerned about his own self.”

ทานธรรมชาติให้มนุษย์ในแง่ที่ว่า มนุษย์สามารถฝึกดำเนินตามวิถีดังกล่าวได้ ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื๊อจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาตัวเองด้วยการพัฒนาคุณธรรม ขงจื๊อกล่าวว่า “ผู้ฉลาด ฉลาดเพราะเขาพยายามรักษาธรรมชาติแห่งบุคคลที่แท้จริงของเขาไว้คนโง่ทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามเนื่องจากความโง่ ก็ไม่สามารถจะชื่นชมในสิ่งที่ตั้งมาได้”⁸ ตามความคิดของขงจื๊อนั้น ในอดีตได้มีผู้สามารถพัฒนาคุณธรรมของตนเองได้สำเร็จมาแล้วก็เช่น พระเจ้าซุน (Shun) บุคคลผู้สามารถพัฒนาตนเองได้โดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะประพฤติดีจนเป็นธรรมชาติ กล่าวคือไม่ต้องใช้ความพยายามในการที่จะประพฤติดีแต่อย่างใดทั้งสิ้น รวมทั้งไม่จำเป็นต้องคิดว่าจะทำดีด้วย พฤติกรรมของผู้มีคุณธรรมจึงดำเนินไปอย่างอัตโนมัติและอย่างอิสระ

การพยายามสอนศิษย์ให้เป็นสุภาพบุรุษที่มีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นขงจื๊อมีความปรารถนาศิษย์ผู้มีคุณธรรมเพื่อรัฐบาลและสังคม โดยมีความหวังว่า สุภาพบุรุษดังกล่าวเป็นบุคคลที่เหมาะสมสำหรับการบริหารงานในรัฐบาล สุภาพบุรุษดังกล่าวไม่ได้เป็นสุภาพบุรุษโดยสายเลือด แต่เป็นสุภาพบุรุษโดยการฝึกคุณธรรม

การเน้นความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมของตนเอง สามารถชี้ให้เห็นแนวความคิดของขงจื๊อต่อการบริหารประเทศได้ตัว รัฐบาลที่ดีที่สุดคือรัฐบาลที่ปกครองโดยคุณธรรม และการปกครองโดยคุณธรรมสามารถเป็นไปได้ ก็เพราะว่าเป็นรัฐบาลที่อยู่ในมือของผู้มีคุณธรรมนั่นเอง ดังคำกล่าวของขงจื๊อที่ว่า “การปกครองคือการตรงไปตรงมา ถ้าท่านไปทางตรง ใครเล่าจะกล้าไปทางที่คดเคี้ยว”⁹ หรือ “ถ้าท่านเพียงแต่ปราศจากตัณหาพวกขโมยก็ไม่มีวันจะขโมย ถึงแม้ท่านจะจ่ายเงินจ้างให้เขาขโมย”¹⁰ หรือ “ถ้าท่านปรารถนาแต่สิ่งที่ดี ประชาชนก็จะพลอยดีไปด้วย สุภาพบุรุษคือลม คนทั่วไปคือหญ้า เมื่อลมพัดผ่านหญ้า หญ้าก็ต้องลู่ตามลมอย่างไม่มีทางเลือก”¹¹ ด้วยเหตุดังกล่าว ขงจื๊อจึงมีความเห็นว่า คุณธรรมในตัวผู้ปกครอง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ขงจื๊อกล่าวว่า เมื่อมีคนอยู่ในรัฐบาล รัฐบาลนั้นก็จะมีประสิทธิภาพ เหนือเช่นเดียวกับดินที่อุดมสมบูรณ์ย่อมทำให้ต้นไม้ขึ้นงอกงาม ตัวอย่างคือในสมัยพระเจ้าเวินและพระเจ้าวู เมื่อพระเจ้าเวินและพระเจ้าวูผู้มีคุณธรรมปกครอง รัฐบาลที่ดีก็ปรากฏขึ้น แต่เมื่อสิ้นพระเจ้าเวินพระเจ้าวู รัฐบาลที่ดีก็พลอยหายไปด้วย¹²

⁸ Archie J. Bahm, *Ibid.*, p. 71 “A wise man is wise because he always retains his genuine personal nature, and the foolish man does the opposite because, being foolish, he fails to appreciate what is good.”

⁹ Arthur Waley, tr., *The Analects of Confucius* (New York, Vintage Books, C. 1938) Book XII : 17 “(Master K’ung said), Ruling (chêng) is straightening (Chêng). If you lead along a straight way, who will dare go by a crooked one?”

¹⁰ *Ibid.*, Book XII : 18 “If only you were free from desire, they would not steal even if you paid them to”

¹¹ *Ibid.*, Book : 19 “If you desire what is good, the people will at once be good. The essence of the gentleman is that of wind, the essence of small people is that of grass. And when a wind passes over the grass, it cannot choose but bend.”

¹² Archie J. Bahm, *Ibid.*, p. 91.

ดังนั้น จะเห็นว่า การฝึกศิษย์ให้เป็นผู้มีคุณธรรมของขงจื้อนั้น ขงจื้อมีจุดประสงค์ เพื่อรัฐบาลที่ดีและเพื่อสังคมที่ดี จุดประสงค์ของการให้การศึกษาคือทำให้เกิดคนที่เหมาะสม สำหรับช่วยงานบริหารของรัฐบาล นโยบายการศึกษาของขงจื้อ จึงเชื่อมโยงกับความคิดทางการเมืองของขงจื้อด้วย

นอกจากรัฐบาลที่ดีจะต้องประกอบด้วยคนดีมีคุณธรรมแล้ว ขงจื้อยังเน้นถึงการปกครองโดยใช้คุณธรรมอีกด้วย John C.H. Wu เคยกล่าวถึงระบบกฎหมายของจีนที่กำลังเกิดขึ้น ในช่วงหลังสมัยราชวงศ์ช้วนว่า “ในระบบกฎหมายอื่นใด จะไม่มีความเหมือนกันอย่างสมบูรณ์ ระหว่างกฎหมายกับศีลธรรม อะไรก็ตามที่ผิดกฎหมายต้องเป็นการละเมิดกฎหมายอาญา”¹³ ทั้งนี้ หมายความว่า กฎหมายของจีนที่กำลังเกิดขึ้นในช่วงหลังสมัยราชวงศ์ช้วนเป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติและบทลงโทษคล้ายตามหลักแห่งศีลธรรมหรือหลักแห่งคุณธรรมที่ เชื้อติดกันอยู่ เช่น บัญญัติไว้ว่าห้ามแต่งงานในขณะที่ไว้ทุกข์ให้บิดามารดา กฎหมายในลักษณะ ดังกล่าวของขงจื้อคือผลผลิตอันยาวนานของปรัชญาจริยศาสตร์ของลัทธิขงจื้อนั่นเอง ทั้งนี้ เพราะขงจื้อเน้นถึงการให้คุณธรรมในการปกครองมากกว่าใช้กฎหมายอาญาที่บัญญัติบทลง โทษไว้อย่างเข้มงวด ขงจื้อมีความเห็นว่า การปกครองประชาชนคือการทำให้จิตใจของประชาชน บริสุทธิ์ มิใช่ทำให้หวาดกลัวด้วยอำนาจ ดังนั้น ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมแล้ว คุณธรรมดังกล่าว ก็ย่อมแผ่อิทธิพลไปยังประชาชน โดยเริ่มจากครอบครัวของผู้ปกครองเป็นอันดับแรก กล่าวคือ เมื่อผู้ปกครองสามารถพัฒนาคุณธรรมให้เกิดในตนเองแล้ว คุณธรรมดังกล่าวก็ย่อมทำให้เกิด ความกลมกลืนและสันติสุขขึ้นในครอบครัวของตน เมื่อครอบครัวของตนเองสงบและสันติสุข แล้ว ก็จะแผ่อิทธิพลไปยังครอบครัวอื่น ๆ ครอบครัวอื่น ๆ ก็พลอยมีสันติสุขไปด้วย และถ้า ครอบครัวเกิดสันติสุขด้วยคุณธรรมแล้ว รัฐทั้งรัฐก็สามารถตั้งอยู่ในสันติสุขได้ และเมื่อรัฐทุก รัฐตั้งอยู่ในความสงบแล้ว ทุกอย่างภายใต้สวรรค์นี้จะอยู่ในความสงบทั้งหมด

ด้วยเหตุดังกล่าวขงจื้อจึงมีความเห็นว่า “ถ้าหากท่านนำประชาชนโดยการเมือง และปกครองเขาโดยกฎหมาย พวกเขา ก็จะเพียงหลีกเลี่ยงการผิดกฎหมายแต่ไม่มีความรู้สึกถึงเรื่องเกียรติยศ แต่ถ้าท่านนำพวกเขาโดยการปฏิบัติคุณธรรม และปกครองเขา โดยพยายามปลูกฝังความประพฤติดี พวกเขาจะไม่เพียงมีความสำคัญในเกียรติยศเท่านั้น

¹³ John C.H. Wu, "Chinese Legal and Political Philosophy", *The Chinese Mind*, p. 220 "In no other system has there been such a complete identification of law and morality. Whatever is immoral is a penal offense."

แต่เขาจะถูกเปลี่ยนไปทั้งหมด”¹⁴ นอกจากนี้ ผู้ปกครองยังต้องปฏิบัติต่อประชาชนราวกับบิดาปฏิบัติต่อบุตรของตน เพื่อที่ประชาชนจะสามารถพัฒนาศีลธรรมของตนเองได้ด้วย

ขงจื๊อกับทฤษฎีต่อศาสนา

จากหนังสือ **The Analects** ซึ่งเป็นแหล่งสำหรับค้นคว้าปรัชญาของขงจื๊อเราจะพบว่าขงจื๊อขาดคำสอนทางด้านศาสนา เราไม่พบข้อสนทนาถึงเรื่องวิญญาณ หรือสนทนาถึงเรื่องทั่วไปพันข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ขงจื๊อยังปฏิเสธที่จะสนทนาถึงเรื่องเหล่านี้อีกด้วย ตัวอย่าง เช่น

1. ขงจื๊อกล่าวว่าสาธุศิษย์ของขงจื๊อจะได้ยินทฤษฎีของขงจื๊อก็เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และมารยาทที่แสดงออกถึงคุณธรรมภายในเท่านั้น แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีของเทพหรือวิญญาณอื่นใด ขงจื๊อจะไม่พูดให้ศิษย์ของขงจื๊อฟังเลย¹⁵
2. ขงจื๊อไม่เคยกล่าวถึงสิ่งมหัศจรรย์ที่ขัดแย้งกับกฎธรรมชาติ การไร้ระเบียบของธรรมชาติ เช่น หิมะตกในฤดูร้อน หรือเรื่องวิญญาณ¹⁶
3. ขงจื๊อได้เอ่ยถามขงจื๊อว่ามนุษย์ควรปฏิบัติต่อวิญญาณและภูติผีปีศาจอย่างไร ขงจื๊อตอบว่า “จนกระทั่งเธอเรียนรู้ถึงการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์แล้วเธอจะปฏิบัติต่อภูติผีปีศาจได้อย่างไร? “จากนั้นขงจื๊อก็ถามถึงการปฏิบัติต่อผู้ตาย ขงจื๊อตอบว่า “จนกระทั่งเธอสามารถรู้ถึงผู้มีชีวิต แล้วเธอจะรู้เกี่ยวกับความตายได้อย่างไร?”¹⁷
4. ขงจื๊อปฏิเสธที่จะพูดถึงว่าสวรรค์ได้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ทั้งหมดหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันมากในสมัยของม่อจื๊อ และก็เป็นปัญหาที่เริ่มขึ้นแล้วสมัยของขงจื๊อ¹⁸

จากข้อสนทนาของขงจื๊อในหนังสือ **The Analects** ดังกล่าวทำให้เกิดการวิจารณ์กันขึ้นว่าขงจื๊อไม่นับถือศาสนา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ขงจื๊อไม่เคยเอ่ยถึงเจตจำนงแห่งสวรรค์

¹⁴ **Analects**, Book II : 3 Quoted in John C.H. Wu, "Chinese Legal and political philosophy," pp. 220, "if you lead the people by political measures and regulate them by penal laws, they will merely avoid transgressing them but will have no sense of honour. If you lead them by the practice of virtue and regulate them by the inculcation of good manners, they will not only keep their sense of honour but will also be thoroughly transformed."

¹⁵ ดู Arthur Waley, Tr., **The Analects of Confucius**, Book V : 12

¹⁶ **Ibid.**, Book VII : 20.

¹⁷ **Ibid.**, Book XI : 11 "Tzu-Lu asked how one should serve ghosts and spirits. The Master said, Till you learnt to serve men, how can you serve ghosts? Tzu-lu then ventured upon a question about the dead. The Master said, Till you knew about the living, how are to know about the dead?"

¹⁸ **Ibid.**, Book IX : 1

(Will of Heaven) หรือ (T'ien Chin) แต่ขงจื้อก็เอ่ยถึงหนทางแห่งสวรรค์ (T'ien Tao) และโองการแห่งสวรรค์ (Decree of Heaven หรือ T'ien Ming)

ปัญหามีอยู่ว่า เมื่อขงจื้อเอ่ยถึงโองการแห่งสวรรค์ ขงจื้อหมายถึงสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือเจตจำนงเสรีของมนุษย์ตามความคิดของคนโดยทั่วไปหรือไม่ หรือหมายถึงโชคชะตาที่ถูกกำหนดโดยสิ้นเชิง หรือไม่ D. Howard Smith กล่าววิจารณ์ไว้ว่า บ่อยครั้งที่ขงจื้อมีความเห็นว่า โองการแห่งสวรรค์ยังเปิดทางสำหรับเสรีภาพและการเลือกของมนุษย์ โองการแห่งสวรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะเชื่อฟังหรือไม่ก็ได้ แต่โองการแห่งสวรรค์เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรเข้าใจและดำเนินชีวิตให้สอดคล้อง โองการแห่งสวรรค์จึงเปรียบเสมือนหลักการสำหรับนำชีวิต แต่ไม่ใช่สิ่งที่บังคับมนุษย์โดยสิ้นเชิง¹⁹ ซึ่งทรศนะดังกล่าวไม่เหมือนกับทรศนะที่ถือว่า โองการแห่งสวรรค์ คือการกำหนดโชคชะตาอย่างบิดพลิ้วไม่ได้ ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “ผู้ที่ไม่เข้าใจโองการแห่งสวรรค์ ไม่สามารถเรียกได้ว่าสุภาพบุรุษที่แท้จริง”²⁰ หรือ “มีอยู่ 3 สิ่งที่สุภาพบุรุษกลัว เขากลัวเจตจำนงแห่งสวรรค์ เขากลัวผู้มีคุณธรรม และเขากลัวคำพูดของบัณฑิต คนทั่วไปไม่เข้าใจถึงเจตจำนงแห่งสวรรค์ จึงไม่หวาดกลัว เขาปฏิบัติต่อผู้มีคุณธรรมอย่างดูถูก และหัวเราะเยาะคำพูดของบัณฑิต”²¹

นอกจากนี้ ขงจื้อยังแสดงความชื่นชมกับพิธีกรรมทางศาสนา เช่น “จื๊อจิ้งกล่าวว่า, หนังสือกล่าวว่า, “เมื่อเกาซุงอยู่ในระหว่างไว้ทุกข์ให้บิดาเขาไม่พูดกับใครเลยเป็นเวลา 3 ปี” นี่หมายความว่าอย่างไร ขงจื้อตอบว่ามีใช้เกาซุงเท่านั้น คนในสมัยโบราณก็ปฏิบัติเช่นนี้ เมื่อกษัตริย์เสียชีวิตคณะราชการ (ของพระองค์) ก็ยังคงอยู่ในที่ทำงานต่อไป ได้รับคำสั่งจากนายกรัฐมนตรีและนี่กินเวลา 3 ปี”²² นั่นหมายความว่า ขงจื้อสนับสนุนพิธีกรรมการไว้ทุกข์เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตหรือกษัตริย์สิ้นพระชนม์ ทั้งนี้ เพราะพิธีกรรมเหล่านี้มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคม トラบไคที่สิ่งเหล่านี้ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง ย่อมหมายถึงคุณธรรมของผู้ปฏิบัติ

¹⁹ ดู D. Howard Smith, *Ibid.*, p. 86.

²⁰ Arthur Waley, tr., *Ibid.*, Book XX : 3 “The Master said, He who does not understand the Will of Heaven cannot be regarded as gentleman.”

²¹ *Ibid.*, Book XVI : 8 “There are three things that a gentleman fears : he fears the will of Heaven, he fears great men, he fears the words of the Divine Sages. The small man does not know the will of Heaven and so does not fear it. He treats great men with contempt, and scoffs at the words of the Divine Sages.”

²² *Ibid.*, Book XIV : 43 “Tzu-Chang said, The Books say, ‘When Kao Tsung was in the Shed of Constancy, he did not speak for three years. What does this mean?’ The Master said, Not Kao Tsung in particular. All the men of old did this. Whenever a prince died, the ministers (of the last prince) all continued in their offices, taking their orders from the Prime Minister, and this lasted for three years.”

ด้วยเหตุดังกล่าวเราจึงอาจสรุปได้ว่า ถึงแม้ขงจื้อไม่ได้สอนถึงเรื่องพระเจ้าหรือ ภูติผีปีศาจ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านี้กับมนุษย์ ขงจื้อไม่ได้กล่าวถึงชีวิตหลังการ ตายของมนุษย์ ขงจื้อไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เหนือธรรมชาติ แต่มิได้หมายถึงเขาเป็นคน ปฏิเสธศาสนาโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ เพราะความคิดของขงจื้อย่อมถูกหล่อหลอมให้คล้อยตาม ความคิดร่วมสมัยอยู่บ้าง จึงทำให้ขงจื้อยังคงเชื่อและศรัทธาในเรื่องพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม มันก็เป็นการผิดพลาดอยู่บ้าง ถ้าจะสรุปเลยเถิดไปว่า ขงจื้อเชื่อในศาสนาบูชา บรรพบุรุษ ทั้งนี้ เพราะเหตุที่ขงจื้อสนับสนุนพิธีบูชาบรรพบุรุษ ก็เพราะความเชื่อในเรื่องหลัก- เกณฑ์เอาใจเขามาใส่ใจเรา กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนย่อมมีความปรารถนาที่จะได้รับการระลึกถึง คนอยู่บ้าง เมื่อตนมีชีวิตหาไม่แล้ว ดังนั้น จึงสมควรจะมีพิธีระลึกถึงบรรพบุรุษอยู่บ้าง แต่ มิได้หมายความว่าขงจื้อจะเชื่อว่ายังคงมีตัวตนในรูปวิญญาณของบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่า ขงจื้อสามารถค้นหาเหตุผลของพิธีบูชาบรรพบุรุษในแง่ของหลักปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันได้ กล่าวคือ หลักของความเอาใจเขามาใส่ใจเรา อีกประการหนึ่ง ขงจื้อมีความ เชื่อในสวรรค์ (Heaven) แต่สวรรค์ของขงจื้อมิใช่พระเจ้าที่คอยเข้ามายุ่งกับชีวิตของมนุษย์ ขงจื้อ มีความเชื่อมั่นหนักไปในทางที่ว่าสวรรค์เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ครอบคลุมทุก สิ่งทุกอย่าง และรักษาทุกอย่างให้อยู่ในระเบียบ รวมทั้งยังคงเชื่อในเสรีภาพของมนุษย์ที่จะ เลือกลงชื่อในโครงการแห่งสวรรค์หรือไม่ สวรรค์จึงมิใช่พระเจ้าที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จ และกุมชะตา ชีวิตมนุษย์จนมนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

หนังสือเกี่ยวกับขงจื้อ

ยังคงเป็นที่สงสัยกันว่าขงจื้อได้เขียนหนังสือเล่มใดไว้บ้าง ที่อาจถือว่าเป็นผลงาน ของขงจื้อ H.G. Creel กล่าวไว้ว่า “ไม่มีหลักฐานใดที่แน่ชัดพอที่จะเชื่อได้ว่าขงจื้อได้เขียนหนังสือ หรือรวบรวมหนังสือใด ๆ เลย”²³ อย่างไรก็ตาม หนังสือ 5 เล่ม ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ถึงแม้ว่าจะ ไม่มีหลักฐานว่าขงจื้อเป็นผู้เขียน แต่อย่างน้อยก็เชื่อกันว่าขงจื้อเป็นผู้รวบรวมขึ้นมา เรียกกัน ว่า The Five Classics (Wu Ching) ซึ่งได้แก่

1. หนังสือประวัติศาสตร์ (The Book of History หรือ Shu Ching)
2. หนังสือโคลง (The Book of Odes หรือ The Book of Poetry หรือ Shih Ching)
3. หนังสือเปลี่ยนแปลง (The Book of Changes หรือ I Ching)
4. หนังสือพิธีกรรม (Book of Rites หรือ Li Chi)

²³ H.G. Creel, *Confucius: The Man and The Myth*, pp 111-16 Quoted Outed in D Howard Smith, *Ibid.*, p 211 “There is no convincing evidence that he [Confucius] wrote or even edited anything at all”

5. หนังสือฤดูใบไม้ผลิฤดูใบไม้ร่วง (Spring and Autumn Classics หรือ Ch^{un} Ch^{iu})

ขงจื้อเสียชีวิตประมาณ 479 ก่อน ค.ศ. อายุได้ประมาณ 73 ปี ทั้งนี้ การตายของขงจื้อก็มิได้เป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่สำหรับใครทั้งสิ้น ขงจื้อคือผู้ที่ต้องพบกับความผิดหวังจนจบจวนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ทั้ง ๆ ที่ขงจื้อสามารถจะเป็นผู้มีชื่อเสียงได้ถ้าผู้ปกครองสักคนมอบตำแหน่งที่มีอำนาจในการบริหารให้เขา อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า ในเวลาไม่กี่ชั่วอายุคนต่อมา คำสอนของขงจื้อได้แผ่ขยายครอบคลุมไปทั่วแผ่นดินจีนและเหล่าบัณฑิตสามารถเรียกตัวเองว่าเป็นฝ่ายลัทธิขงจื้อ (Confucians) ได้อย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้ บรรดาสาธุศิษย์ก็พยายามจะตีความและขยายความปรัชญาการเมืองและปรัชญาศีลธรรมของขงจื้อออกไป และในที่สุด ข้อคิดทางการเมืองและข้อคิดทางจริยธรรมเพียงไม่กี่อย่างของขงจื้อก็กลายเป็นอุดมการณ์ของจักรวรรดิ และกลายมาเป็นส่วนที่มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อแทบจะทุกกิจกรรมแห่งชีวิตของชาวจีนเป็นเวลานานกว่าสองพันปีมาแล้ว

หลักคำสอนของขงจื้อภายหลังที่ขงจื้อเสียชีวิตแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า ศิษย์ผู้ใกล้ชิดกลุ่มหนึ่งได้นำไปเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป เมื่อคำสอนของขงจื้อแพร่ออกไปย่อมก่อให้เกิดความคิดที่ตรงกันข้ามและข้อวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยสงครามระหว่างรัฐทั้ง 7 (Chan Kuo หรือ Warring States Period)²⁴ ลัทธิขงจื้อจึงมีคู่แข่งมากมาย และด้วยแรงบันดาลใจจากคำสอนของขงจื้อซึ่งเป็นสิ่งนำใจสาธุศิษย์ของขงจื้อตลอดสมัยสงครามระหว่างรัฐทั้ง 7 นั้น ทำให้เกิดผลงานซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นคัมภีร์ของฝ่ายลัทธิขงจื้อ คัมภีร์ที่สำคัญดังกล่าวมีอยู่ด้วยกัน 4 เล่ม เรียกว่า The Four Classics ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นหนังสือที่เกิดเพราะแรงกระตุ้นจากปรัชญาของขงจื้อแล้ว ยังผนวกความเข้าใจต่อคำสอนของขงจื้อตามความคิดของสาธุศิษย์ด้วย จึงนำไปสู่การสร้างปรัชญาของตนเองอีกด้วย และคัมภีร์เหล่านี้ยังสามารถทำให้ปรัชญาลัทธิขงจื้อมีคำสอนมากมายขึ้น รวมทั้งก่อให้เกิดการยกย่องขงจื้อกันขึ้นอย่างกว้างขวาง คัมภีร์ลัทธิขงจื้อ 4 เล่ม ที่ได้รับการร้อยกรองขึ้นในช่วงสมัยของสงครามระหว่างรัฐทั้ง 7 ได้แก่

1. วากยกาถา (The Analects หรือ Lun Yu) เป็นคัมภีร์แรกสุดที่ค่อนข้างเชื่อถือได้ คัมภีร์ดังกล่าวรวบรวมภารกิจของขงจื้อและคำสอนของขงจื้อที่แสดงออกในรูปของบทสนทนา เรื่องราวและคำสอนของขงจื้อที่ปรากฏในคัมภีร์เล่มนี้อาจช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจขงจื้อและความคิดของขงจื้อได้มากขึ้น แต่ก็ต้องระมัดระวังเหมือนกัน เพราะว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการรวบรวมของศิษย์ในภายหลังที่ขงจื้อหาชีวิตไม่แล้ว จึงอาจมีข้อผิดพลาดหลายอย่าง

²⁴ สมัยดังกล่าวอยู่ในช่วงเวลาระหว่าง 403–221 B.C. เป็นยุคสงครามภายในอาณาจักรจีนระหว่างรัฐทั้ง 7 รัฐ สมัยดังกล่าวสิ้นสุดเมื่อรัฐฉิน (Chin) เป็นผู้ชนะและรวบรวมรัฐต่าง ๆ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. **มหาศึกษาบท** (The Great Learning หรือ Ta Hsueh) คัมภีร์ดังกล่าวเขียนโดยนักคิดลัทธิขงจื๊อที่ไม่ปรากฏนาม เป็นคัมภีร์ที่เน้นลักษณะปรัชญาของขงจื๊อในแง่ที่ว่า สิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์คือเหตุผล มนุษย์สามารถเป็นคนดีขึ้นด้วการศึกษา ผู้เขียนคัมภีร์ยังเห็นคล้อยตามขงจื๊อในแง่ที่ว่า ความสำคัญของการศึกษาอยู่ที่ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลให้ดีขึ้น บุคลิกภาพที่ดีดังกล่าวคือ มโนธรรมและการเอาใจเขามาใส่ใจเรา นอกจากนี้ ผู้เขียนคัมภีร์ยังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาตนเองเป็นพื้นฐานสำหรับครอบครัวที่ดี รัฐที่ดีและสันติสุขของโลก

3. **ความเหมาะสม** (The Doctrine of the Mean หรือ Chung Young) สาระสำคัญของคัมภีร์นี้มี 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นคำสอนเรื่องทางสายกลาง โดยเน้นตามคำสอนของขงจื๊อที่ว่า “ไปไกลเกินไป ย่อมเลวพอ ๆ กับไปไม่ไกลพอ”²⁵ ตามความเห็นของผู้เขียนคัมภีร์การฝึกปฏิบัติทางสายกลางนั้นทำได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็ชีวิตที่ดำเนินในรูปของการสัมพันธ์กับใครก็ตาม

ในส่วนที่สองของคัมภีร์ ผู้เขียนคัมภีร์ต้องการเน้นวิถีแห่งสวรรค์ (The Way of Heaven) และวิถีแห่งบัณฑิต (Way of sage) ว่ามีลักษณะอย่างเดียวกันคือเน้นความจริงใจ

4. **เม่งจื๊อ** (Book of Mencius) เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมถ้อยคำสนทนาของเม่งจื๊อ ซึ่งเป็นสานุศิษย์คนสำคัญของขงจื๊อ

²⁵ Arthur Waley, *Ibid.*, Book II : 15 “To go TOO far is as bad as not going far enough”